

ДУШАН П. ПЕТРОНИЈЕВИЋ*
ЗОРАН С. ГРБИЋ**
Нови Сад

УДК 94(41/49):323.1(=163.41)

Оригиналан научни рад

Примљен: 13.08.2020

Одобрен: 11.09.2020

Страна: 61-80

УЧЕШЋЕ УСТАШКОГ ЛИСТА ХРВАТСКИ НАРОД У КАМПАЊИ БАЧКА ХРВАТСКА (1939-1940)

Сажетак: Кампања за прикључење делова Бачке и Барање Хрватској, вођена од 1939. до краја 1940, под слоганом Бачка Хрватска, била је део шире кампање коју је у том периоду водила усташка организација за територијално проширење Хрватске на сва подручја која су усташки идеолози сматрали за хрватске повијесне крајеве. Носилац усташке пропаганде за територијалне промене у духу усташке великохрватске концепције био је лист Хрватски на-род који је од 1939. до 1940, под руководством усташког Доглавника др Миле Будака, легално излазио у Загребу. Хрватски народ је, са двадесетак текстова, дао допринос и кампањи Бачка Хрватска. У текстовима које је уређивао и већину написао Марко Човић, истакнути припадник усташке организације пореклом из Суботице, изношен је захтев за прикључење делова Бачке и Барање Хрватској, уз тврдње да је то повијесни хрватски териториј и да Хрвати чине апсолутну већину тамошњег становништва. Поред тога, негирала се национална посебност Буњеваца и настојало доказати да су бачки Хрвати од 1918. године изложени систематском угњетавању и асимилацији од стране српских власти, те да је прикључење Хрватској делова Бачке и Барање једино могуће решење њиховог положаја.

Кључне речи: Хрватски народ, Миле Будака, Буњевци, Бачка Хрватска, усташе, Марко Човић

Увод

Усташки покрет, као екстремни израз хрватског сепаратистичког покрета, у својим је програмским документима као основни циљ истакао да *свим средствима, па и оружаним устанком*, успостави самосталну и независну хрватску државу на *читавом свом народном и повијесном подручју* (Krizman, 1986: 89 - 118). Анте Павелић и други усташки идеолози су велику пажњу посвећивали управо питању граница будуће независне Хрватске. Међутим, све до 1941, унутар усташког покрета постојале су различите концепције у погле-

* duledule555@gmail.com

** zorangrbic26@gmail.com

ду подручја која треба да уђу у њен састав. Полазна концепција је преузета из програма Хрватске странке права из 1919, у коме су као хрватске територије наведене Хрватска, Славонија, Далмација с острвима, Ријека са котаром, Међумурје, Прекомурје, Босна и Херцеговина и Истра са острвима (Јагеч, 2006: 163-165). Ова концепција је током 30-их година XX века доживела више измена. Територија будуће Хрватске је у усташким концепцијама проширивана и сужавана, углавном услед апсолутне зависности Павелића и усташког покрета од Италије и Мађарске, које су имале претензије на поједине територије које су својатали усташки идеолози.

Подручје Бачке које је 1918. ушло у састав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца испрва није помињано у службеним усташким концепцијама као део хрватске територије. Павелић је чак са представницима Мађарске ревизионистичке лиге у јулу 1933. године склопио споразум о сарадњи у коме је дефинисана будућа хрватска граница са Мађарком, а по коме су Барања и Бачка требале да припадну Мађарској (Јагеч, 2006: 174). Међутим, крајем тридесетих година XX века у усташким илегалним лецима почели су се појављивати картографски прикази, који су, поред других области, у састав будуће хрватске државе укључивали Бачку и Барању, а усташка гласила почела писати о тим областима као *повијесном хрватском подручју*. Захтев за прикључење Хрватској делова Бачке и Барање је конкретизован током кампање *Бачка Хрватска* која је покренута 1939. године, након оживљавања усташке активности у земљи.

Оживљавање усташке активности у земљи

После вишегодишње напетости између Италије и Југославије, током које је фашистички режим Бенита Мусолинија (Benito Mussolini), користио усташку организацију као терористички инструмент за дестабилизацију и разбијање југословенске краљевине, 1937. године склопљен је Београдски споразум о уређењу политичких и трговинских односа између две земље. Поред осталог, било је предвиђено да уговорне стране на својој територији неће толерисати ни помагати никакву делатност која би била уперена против територијалног интегритета и постојећег поретка друге државе потписнице (Krizman, 1986: 278). У првом реду, то је значило да ће Италија распустити усташку организацију и спречити сваку делатност усташке емиграције на својој територији. У складу са споразумом, једном броју усташких емиграната је омогућен повратак у Југославију. Југословенска влада је рачунала да ће на овај начин уништити усташку организацију у иностранству. Међутим, Павелић није одустао од разбијања Југославије. У новим околностима променио је тактику и подручје деловања (Adriano, Cingolani, 2018: 152). Тежиште активности пребачено је у земљу, а уместо терористичких акција нагласак је стављен на јачање организације и пропагандни рад. Носиоци ових активности, требали су да буду усташе повратници из емиграције, на челу са усташким *Доглавником* и неформалним Па-

велићевом замеником др Милом Будаком.¹ Италијанске власти су биле упознате са овим намерама, али нису ништа предузеле да их осујете, нити су о томе обавестили југословенску страну. Поред осталог, у јануару 1938, тајно одељење италијанске полиције формирано за проналажење смештаја, логистичку подршку и контролу усташке организације у Италији, под руководством Генералног инспектора јавне безбедности, Ерколе Контија (Ercole Conti)², током уобичајене контроле писама усташких емиграната, пресрело је писмо које је Будаку из Хрватске послао Анте Бубало, истакнути припадник усташке организације, који се пре тога вратио у Југославију. Бубало је позвао Будака да се врати у Загреб и са тамошњим симпатизерима формира нову политичку странку, која би, под скривеним Павелићевим покровитељством, била опозиција и Београду и Мачековој Хрватској сељачкој странци. Конти је, остварио увид у садржај писма, написао информацију и обавестио надлежне руководиоце, али писмо није одузео, нити је о томе информисао југословенску страну (Adriano, Cingolani, 2018: 152).

Већ у марту 1938. Будак је поднео захтев да се са породицом врати у Југославију. Током серије разговора са југословенским полицијским представником у Риму, Владетом Милићевићем, Будак је обећао да ће у случају повратка бити лојалан, јер су сви разлози који су га удаљавали из домовине престали и он данас више није сепаратиста и не жели више да се бори за „слободну Хрватску“, јер га је петогодишње искуство у емиграцији учврстило у идеји, да је права и једина солуција хрватског питања само у јединственим границама данашње Југославије (Krizman, 1986: 306). Тврдио је да више није везан за Павелића, те да га није ни информисао о својој намери да се врати у Југославију. У сваком случају, врло брзо је постало јасно да је Будак био неискрен и да није ни помишљао да прекине политичко деловање (Јареб, 2006: 518). Повра-

¹ Миле Будак (1889-1945), је био хрватски политичар, књижевник, један од главних идеолога усташког покрета и најближи сарадник Анте Павелића. У НДХ Будак је био министар богоштовља и наставе, посланик НДХ у Берлину, а потом и министар иностраних послова. У мају 1945. године покушао је да побегне из земље, али је од стране британских снага предат југословенским властима. Војни суд 2. југословенске армије га је због колаборације и ратних злочина осудио на смрт. Погубљен је у јуну 1945. године.

² По наређењу директора италијанске полиције 1. марта 1933, Ерколе Конти је преузео дужност око проналажења смештаја, логистичке подршке и контроле усташа у Италији. У тајном одељењу које је тада формирано и под Контијевим руководством радило све до априла 1941, било је, поред Контија, још шест полицијских агената. Због деликатности посла којим се бавило, одељење је измештено из Рима, па му је седиште било у Пизи (Pisa). Са друге стране, за контакте са Павелићем, руковођење и усмеравање активности усташке организације била је задужена Хрватска канцеларија Министарства иностраних послова, на чијем челу је до краја октобра 1934. био Паоло Кортезе (Paolo Cortese). Ова канцеларија је била директно подређена Мусолинију (Iuso, 1998: 33-36). У надлежности италијанске војне обавештајне службе, СИМ (SIM - Servizio Informazioni Militari), била је контраобавештајна заштита усташке организације у Италији. Уз то, СИМ је надгледала снабдевање усташа оружјем и преко својих обавештајаца и агената пружала помоћ усташкој мрежи у иностранству. Помогла је Павелићу да 1934. године формира и успостави структуру *Усташке обавештајне службе* (Adriano, Cingolani, 2018: 76-77). Била су то три сегмента јединственог система италијанске подршке, усмеравања активности и заштите усташке организације којим је директно руководио Мусолини.

так усташких емиграната из Италије у Југославију почео је средином новембра 1937. и трајао до средине 1939. године. Према подацима југословенске полиције вратило се 260 емиграната (Jelić-Butić, 1977: 46). Међу њима су углавном били политички радници попут Младена Лорковића и Јосипа Милковића, али је Будак био најистакнутија личност. Овај, већ тада познати хрватски књижевник и један од водећих усташких идеолога, се вратио у Загреб почетком јула 1938. и одмах наставио политички деловати онде где је стао у емиграцији (Jareb, 2006: 518). След догађаја указује да је Будаков, као и повратак доброг дела усташких емиграната у земљу, био испланиран потез усташког руководства у циљу јачања усташке организације и интензивирања политичког и пропагандног рада у земљи (Aralica, 2009: 85).

Оснивање и уређивачка оријентација листа *Хрватски народ*

Недуго по повратку у земљу Будак се, супротно обећањима које је дао југословенским властима, ставио на чело *домовинске гране* усташког покрета и развио живо политичко деловање. Један од најважнијих Будакових подухвата, било је покретање часописа *Хрватски народ*, који је био *легално усташко гласило* и *средиште усташке пропаганде у земљи* (Jelić-Butić, 1977: 48). Лист је излазио од 9. фебруара 1939. до 1. марта 1940, када је власт Бановине Хрватске забранила његово даље излажење.³ Будак је био покретач и главни уредник листа од првог до последњег броја и аутор многих потписаних и непотписаних чланака. У уводном чланку првог броја наглашено је да ће нови лист заступати *политичка начела и науку оца домовине Анте Старчевића* (Jareb, 2006: 525). Поред пропагирања усташких идеја, битан задатак листа било је организовање усташких пунктова и ширење круга присталица. *Хрватски народ* је био приметан усташке организације у земљи, о чему сведочи и податак да је евиденција о члановима и симпатизерима усташког покрета вођена у управи *Хрватског народа* (Kačula, 2008: 4). Поред тога, преко рубрике *Поруке пријатељима*, Будак је комуницирао са присталицама, упућујући им кратке поруке (Jareb, 2006: 526). Почетни тираж је био скроман, али је вртоглаво растао, тако да је пред забрану 1940, достигао 80.000 примерака (Jonjić, Matković, 2012: 90). Значајну улогу у издавању листа имао је Иван Оршанић који је вршио дужност политичког уредника, а у листу су сарађивали истакнути интелектуалци усташког покрета: Славко Кватерник, Младен Лорковић, Филип Лукас, Душан Жанко и други. Један од сарадника овог листа био је и рођени Суботичанин Марко Човић, који је писао текстове за културну рубрику потписујући их иницијалом *Ч-ћ* (*Џ-џ*), те писао и уређивао текстове посвећене Бачкој и Буњевцима.⁴

³ Излажење *Хрватског народа* обновљено је 10. априла 1941. године, на дан проглашења НДХ. *Хрватски народ* је за време НДХ био гласило хрватског усташког покрета и главни политички дневник у земљи.

⁴ Марко Човић, је рођен 1915. у Суботици, а умро 1983, као политички емигрант у Сао Паолу. У Суботици је завршио пучку школу. Похађао је гимназију код исусоваца у Травнику (1926-1931), а

Хрватски народ је пропагирао усташке идеје, залагао се за хрватску независност, нападао *београдске властодрице* и исказивао отворене симпатије за силе Осовине и Хитлеров нови европски поредак. *Бекомпромисно антијугословенство и антисрпство* су били константа у текстовима *Хрватског народа* (Karaula, 2008: 20). Посебно су бројни чланци у којима су нападани преговори између Влатка Мачека, председника Хрватске сељачке странке (ХСС) и Драгише Цветковића, председника владе у Београду, који су формално почели у априлу 1939. По склапању споразума Цветковић-Мачек у августу 1939. и стварању Бановине Хрватске, поштrena је усташка критика вођства ХСС-а и Мачека. Преко *Хрватског народа* усташе су оптуживали Мачека да *спашава Југославију* и да је *издао хрватски народ* (Jelić-Butić, 1969: 83). Од самог почетка преговора, а поготово по формирању Бановине Хрватске, *Хрватски народ* је водио кампању за територијалне измене у духу *усташке великохрватске концепције*. (Jelić-Butić, 1977: 50). Било је то у складу са Павелићевом поруком присталицама у земљи, средином 1938, да у усташкој пропаганди главну пажњу треба посветити *истицању граница будуће усташке државе* (Jelić-Butić, 1977: 47). Објављено је више текстова у којима је истицано да су, поред осталог, Босна и Херцеговина, Срем, делови Бачке и Барање неутуђиви делови Хрватске. У циљу доказивања припадности делова Бачке и Барање Хрватској, *Хрватски народ* је објавио двадесетак текстова које је уредио Марко Човић.

До ангажовања у *Хрватском народу* Марко Човић је већ стекао завидну репутацију међу присталицама усташког покрета. Као студент на Загребачком свеучилишту, Човић се заједно са Алексом Кокићем, свештеником из Суботице, тада студентом славистике у Загребу⁵, укључио у активности усташки ори-

---

звршне разреде гимназије у Суботици (1931-1934). Студије хрватског језика и књижевности у Загребу завршио је 1940. Током студија је приступио је усташкој организацији и био је један од најближих сарадника Миле Будака. По формирању НДХ и именовању Будака за министра богоштовља и наставе, Човић је постављен за његовог тајника и практично постао други човек у овом министарству. На овом месту је остао до краја 1941. Посебно се истакао у прогонима *непоћудних* учитеља и других просветних радника, углавном Срба и Јевреја (Ратковић, 1959: 480). Човић је обављао и дужност усташког *повјереника* за бачко-барањске Хрвате. Од јуна 1943. до јануара 1944, Човић је био службеник генералног конзулата НДХ у Бечу. По повратку у Хрватску именован је за равнатеља листова *Хрватски народ* и *Нова Хрватска* за које је писао политичке уводнике. Ове дужности је обављао до краја рата. Више пута је одликован од стране Павелића. Непосредно пре уласка јединица Југословенске армије у Загреб, Човић је емигрирао. Земаљска комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача СР Хрватске је 3. октобра 1946. прогласила Марка Човића за ратног злочинца. После краћег скривања у Аустрији и Италији, Човић је побегао у Бразил. Сарађивао је у усташким емигрантским часописима, а 1975. је објавио књигу *Нејугославенска Југославија и Хрвати*. Бавио се књижевним радом. У новије време у Суботици су присутни покушаји рехабилитације Марка Човића. У више издања бачких Хрвата која излазе у овом граду, прећуткује се или релативизује Човићева усташка прошлост, а велича његов књижевни рад (Петронијевић, 2019).

⁵Александар Алекса Кокић (1913-1940), је био свештеник и песник, родом из Суботице. Основно школовање је завршио у Суботици, а класичну исусовачку гимназију у Травнику. У Суботици се заредио за свештеника, али је убрзо уписао славистику на Загребачком свеучилишту. Током студија је био један од предводника проусташки опредељених хрватских националиста на Загребачком свеучилишту. Умро је на Цетињу 1940. године док је био на одслужењу војног рока. У

јентисаних студената на свеучилишту, а почео је и да сарађује у појединим студентским часописима десничарске оријентације. Загребачко свеучилиште је током тридесетих година XX века било жариште усташке делатности. Није постојала формално устројена усташка организација, већ се радило о деловању група и појединаца у оквиру постојећих студентских клубова и удружења (Јагеб, 2006: 470). Човић је врло брзо постао један од предводника ових студената. Учествовао је у формирању и био један од активнијих чланова Свеучилишног пододбора Матице хрватске и Академског друштва *Аугуст Шеноа*, који су тада окупљали *све што је усташки мислило и осјећало, све што је хтјело радити у Поглавниковом покрету на хрватском свеучилишту*.⁶ Једно време Човић је био и председник Свеучилишног пододбора Матице хрватске (Sekulić, 2010: 51). За Човића је био судбоносан сусрет са Милом Будаком, до кога је дошло после Будаковог повратка из емиграције, 1938. године (Ћовић, 1975: 178). Импресиониран Будаком, Човић је од тада био један од његових најближих сарадника. Недуго после успостављања сарадње са Будаком, Човић је постао *заклети усташа*.⁷

Човић је био и члан уредничког одбора *Алманаха хрватских свеучилиштитараца*, који је 1938. објавио Свеучилишни пододбор Матице хрватске. Била је то *прва овећа у домовини издана усташка књига, у којој су садржана начела усташке борбе и њен коначни смисао* (Јагеб, 2006: 491). У *Алманаху* су објављени Човићев текст *Дан слободе* и *Национална борба буњевачко-шокачких Хрвата* и песма Алексе Кокића *Писмо становницима Двора тихе среће* (Latković, 2001: 24-33). Да би изиграли цензуру уредници су избегли отворено помињање усташтва, али *Алманах* је почињао великим црвеним латиничним словом *У (U)* и у њему су цитиране мисли Анте Павелића, сакривеног иза псеудонима *Првоборац* (Aralica, 2009: 89). Човић је као члан уредничког одбора *Алманаха* био и један од потписника уводника у коме се као основни циљ наводи: *постигнуће слободе и државности на читавоме нашем етничком и хисторичком територију, тако да се у слободној домовини нађу здружени сви Хрвати, католици и муслимани, те да плодове слободе заједно с браћом из Троједнице и Босне и Херцеговине уживају и истарски, међумурски, шокачки и буњевачки Хрвати* (Јагеб, 2006: 490). Усташка идеја о независној Хрватској која би, поред осталих, обухватила и *шокачке и буњевачке Хрвате* (делове Бачке и Барање), била је Човићев политички кредо и смерница за писање и уређивање текстова о Бачкој који су објављени у *Хрватском народу*. Истовремено, Човић је настојао да за ову идеју придобије истакнуте представнике бачких Хрвата.

публикацијама војвођанских Хрвата прећуткује се или релативизује Кокићева усташка прошлост (Петронијевић, 2019: 13-14).

⁶ *Ustaša*, god. XII, br. 14-15, Zagreb, 1942, 11.

⁷ Архив Југославије, Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача, Београд, Ф-бр. 23979, дос. бр. 4657.

Бачка Хрватска

По завршетку Великог рата, у састав новоформиране Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, ушло је и подручје Бачке на коме су у значајном броју живели Буњевци. У новим околностима, под јаким утицајима из Београда и Загреба, међу Буњевцима су се појавила размимоилажења у погледу националног идентитета. Под утицајем формирања јужнословенске државе, формулисан је став о посебном буњевачком националном идентитету, насупрот кога је било становиште о Буњевцима као саставном делу хрватске нације. Тезу о хрватству Буњеваца, уз здушну подршку из Хрватске, заступале су водеће личности Буњевачко-шокачке странке, односно од 1926. године Хрватске сељачке странке у Бачкој⁸, римокатолички хрватски клер у Бачкој⁹ и више младих интелектуалаца који су се у том периоду из Хрватске доселили у Бачку (Вага, 2007: 47). Није се радило о случајном досељавању. Непосредно након Великог рата, у организацији Стјепана Радића и руководства Хрватске пучке сељачке стране у Бачку је упућено више младих интелектуалаца како би хомогенизовали и ојачали друштвени живот и политички положај бачких Хрвата (Skenderović, 2013: 68). Они су, поред знања, у Бачку донијели и своје домољубље, па су предано и горљиво помагали и често предводили... друштвени, културни и просвјетни живот бачких Хрвата (Sekulić, 2010: 25).¹⁰

Паралелно са хомогенизацијом и политичким организовањем, од стране појединих представника бачких Хрвата, изношене су тврдње да је Бачка хрватски етнички простор. *Хрватске новине* које су излазиле у Суботици су још 1923. године писале како *желе да покажу цијелом свијету ... да су Бачка, Барања па и Банат хрватски, а не српски* (Хорват, 2015: 269). На подстицај из Друштва бачких Хрвата у Загребу, ова теза је конкретизирана кроз захтев за прикључење Хрватској делова Бачке и Барање, током кампање која је, под слоганом *Бачка Хрватска*, вођена 1939. и 1940. године. Главну улогу у покретању и вођењу кампање имао је Марко Човић, а имајући у виду његову припадност усташкој организацији и блискост са Будаком, може се основано претпоставити да је иза ове иницијативе стајао усташки *Доглавник*.

У новембру 1938. године на иницијативу Марка Човића, Алексе Кокића и Јосипа Андрића, уредника Хрватског књижевног друштва *св. Јеронима* у

⁸ Буњевачко-шокачка странка је основана 15. септембра 1920. године. Колективно је приступила Хрватској сељачкој странци (ХСС) на скупштини одржаној 24. маја 1926. године у Сомбору, којој је присуствовало руководство ХСС-а на челу са Стјепаном Радићем. Тиме је ХСС постала најјача политичка странка Хрвата у Бачкој.

⁹ У територијалној организацији Римокатоличке цркве, Бачка је пре Великог рата била у саставу Калочко-бачке надбискупије. Обзиром да је 1918. године велики део територије ове надбискупије ушао у састав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Света Столица је 1923. године успоставила Бачку апостолску администратуру са седиштем у Суботици. За апостолског администратора именован је свештеник Лајчо Будановић, који је 1927. године именован за бискупа.

¹⁰ У организацији Радићеве ХПСС у Суботицу су се тада доселили Миховил Катанец, Драган Мрљак, Матеј Јанкач, Марин Јурас, И. Шерцер и други, а у Сомбор Ладислав Влашић, Винко Жганец, И. Шкрабало (Sekulić, 2010: 25).

Загребу,¹¹ формирана је загребачка подружница суботичке Хрватске културне заједнице (ХКЗ), која је окупила око 20 бачких Хрвата који су живели у Загребу.¹² Андрић је изабран за председника, а Човић за секретара. У јануару 1940. подружница је променила име у Друштво бачких Хрвата.¹³ И поред тога што је на челу Друштва био истакнути клерикалац, Јосип Андрић, главну реч у усмеравању и организацији активности имао је Човић, који је Друштво у потпуности ставио у функцију усташког покрета. У очекивању преговора између Мачека и Цветковића о унутрашњем преуређењу Краљевине, Човић је иницирао да Друштво, а потом и политички, културни и верски представници Хрвата из Бачке крену у кампању *Бачка Хрватска*, у циљу припајања шест бачких и барањских котара Хрватској. Радило се о барањским котарима Батина и Дарда и бачким котарима Суботица, Сомбор, Апатин и Оцаци.¹⁴ Кампања је отпочела издавањем брошуре *Буњевци и Шокици* коју су на основу одлуке руководства Друштва бачких Хрвата написали Марко Човић и Алекса Кокић. Брошуру је почетком фебруара 1939. издало Хрватско књижевно друштво *св. Јеронима* у тиражу од 20.000 примерака.¹⁵ Уследило је објављивање низа текстова на ту тему у листовима који су издавани у Хрватској и Суботици, као и скупови у Загребу, Вараждину, Чаковцу и Суботици, на којима је изношен захтев за прикључење шест бачких и барањских котара Хрватској. Поред Човића, значајну улогу у кампањи имао је Јосип Андрић и други чланови Друштва бачких Хрвата у Загребу, а идеју *Бачке Хрватске* је подржало више представника политичких, културних и верских организација бачких Хрвата, међу којима су били и Јосип Ђидо Вуковић¹⁶ и Блашко Рајић.¹⁷ Кампања *Бачка Хрватска* није довела до прикључења делова Бачке и Барање Хрватској, али је током њеног

¹¹ Јосип Андрић (1894 - 1967), рођен у Младенову у Бачкој, је био публициста и композитор. Од 1921. до 1946. био је главни уредник Хрватског књижевног друштва *св. Јеронима* у Загребу. После тога, до 1954. деловао је у Хрватском књижевном друштву *св. Ђурица и Методија* у Загребу. Био је члан многих католичких друштва и председник Друштва бачких Хрвата у Загребу. Током НДХ здушно је подржавао усташки режим. Андрић је био *усташки идеолог и пропагандиста научног формата* (V. Novak, 1986, 927, 1007). Анте Павелић је 1. маја 1945. одликовао Андрића *одличјем Ред за заслуге првог ступња* (V. Novak, 2005: 405).

¹² *Хрватска културна заједница, савез хрватских просвјетних радника и друштава у Суботици*, је био *кровни савез* удружења бачких и барањских Хрвата. Заједница је формирана 1936. са седиштем у Суботици, на иницијативу Блашка Рајића. На оснивачкој скупштини за председника је изабран Блашко Рајић, а за секретара Миховил Катанец.

¹³ *Klasje naših ravni*, br.1, travanj 1942, Zagreb, 52.

¹⁴ *Hrvatska smotra*, vol. VIII, br. 6, lipanj, 1940, Zagreb: 329-333.

¹⁵ *Klasje naših ravni*, br.1, travanj 1942, Zagreb, 52.

¹⁶ Јосип Ђидо Вуковић (1890-1951), је био хрватски политичар из Суботице. Руководио је Буњевачко-шокачком странком, а када је 1926. ова странка колективно приступила ХСС, постао је лидер ХСС-а у Бачкој све до 1941. Као припадник ХСС-а залагао се за прикључење делова Бачке и Барање Хрватској.

¹⁷ Блашко Стипан Рајић (1878-1951), је био свештеник Римокатоличке цркве, књижевник и политичар. Скоро четрдесет година је био жупник у жупи *Св. Рока* у Суботици и лидер хрватског клера у Бачкој. Учествовао је на Великој народној скупштини у Новом Саду на којој је донета одлука о присаједињењу Бачке, Баната и Барање Краљевини Србији. Предводио је Буњевачко-шокачку странку, па био оснивач Војвођанске пучке странке, а потом је подржавао Хрватску сељачку странку. У том периоду се залагао за прикључење делова Бачке и Барање Бановини Хрватској

вођења Човић успео да за идеје усташког покрета придобије више истакнутих представника бачких Хрвата.¹⁸

Почетак писања и вести Хрватског народа о Хрватима у Бачкој

Човић је садржину текстова које је писао и уређивао за *Хрватски народ* у потпуности ставио у функцију кампање *Бачка Хрватска*. Од двадесетак текстова посвећених Буњевцима и Бачкој потписана су само четири. Један је потписан иницијалом *B (V)*, који је користио Перица Видаковић (Pardi, Ivanković, Mlinko, 2015: 285)¹⁹, а преостали су потписани псеудонимима *Буњевац-Хрват*, *Буњевачки Хрват* и иницијалом *Ми (Mi)*. Радило се о кратким вестима о политичким и културним актуелностима хрватске заједнице у Бачкој, извештајима са скупова одржаних у склопу кампање *Бачка Хрватска*, те о политичким коментарима и полемичким текстовима. И поред тога што је у кампањи захтевано и прикључење делова Барање, ово подручје готово и да није помињано у овим текстовима. Доминирале су тезе да су делови Бачке *хрватска територија* и да хрватско становништво на овим подручјима Бачке чини апсолутну већину. Уз то, негирана је национална посебност Буњеваца, изношене тврдње да су бачки Хрвати од 1918. године национално обесправљени и изложени систематској асимилацији од стране српске власти, те да у прикључењу Хрватској виде једино решење свог положаја.

Већ у првом броју *Хрватског народа* од 9. фебруара 1939, објављена је рубрика под насловом *Од Суботице до Котора*, са више кратких вести о активностима хрватских удружења у Суботици. Објављено је да је Хрватско кадемско друштво (ХАД) *Матија Губец* почело са радом, организовањем предавања *вође буњевачко-шокачких Хрвата 1918*, на тему *Буњевачко-шокачки Хрвати и 1918*.²⁰ У рубрици су и вести да је Јосип Ђидо Вуковић, хрватски народни заступник прославио *педесету годишњицу живота и тридесету годишњицу рада на национално-политичком пољу*, да је за председника *Пучке касине најстаријег друштва буњевачких Хрвата*, поново изабран Антун Скендеровић и да су почетком јануара те године у Суботици одржани *Дани хрватске књиге*.

¹⁸ Анте Павелић је 21. априла 1941. у Загребу примио осмочлану делегацију бачких Хрвата у којој су, поред Марка Човића, били Јосип Ђидо Вуковић, Миховил Катанец, Јосип Андрић, Иво Кнежевић, адвокат из Оцака, Гавро Човић, Марин Радичев и Антун Бешлић. Јосип Ђидо Вуковић је поздравио Павелића и у име бачко-барањских Хрвата му *честитао на дивној борби и још љепшим успјесима, те изнео жеље бачко-барањских Хрвата* (*Класје наших равни*, бр. 1, travanj 1942, Zagreb, 51).

¹⁹ Перо (Перица) Видаковић (1922 -1945), родом из Суботице, је пре формирања НДХ био студент на Загребачком свеучилишту. Као припадник усташке организације, током НДХ је радио као новинар у *Хрватском народу*, *Новој Хрватској* и *Класју наших равни*. Од стране Павелића одликован је 1. маја 1945. одликовањем *Ред за заслуге трећег ступња* (В. Novak, 2005: 405). Погинуо је у мају 1945. године, приликом покушаја да са усташким јединицама побегне из земље.

²⁰ Хрватско академско друштво *Матија Губец* формирано је 1938. године у Суботици. Окупљао је студенте хрватске националности са Правног факултета у Суботици. Човић је одржавао везу са члановима руководства, а посебно са председником овог друштва Марком Хорвацким.

Наглашено је да је, том приликом, у име Хрватске културне заједнице, Марко Човић организовао продају књига и одржао предавање на тему *Хрватска књига*. У рубрици је и најавио да ће суботичко *Ногометно друштво „Бачка“* 11. фебруара те године приредити *традиционалну чајанку с програмом и плесом*. У коментару је наведено да *Бачкине чајанке*, као и приредбе ХПД *Невен* и *Пучке касине*, редовно *посећују сви суботички Хрвати, јер су та три друштва успјела сачувати хрватство Буњеваца и Шокаца и у најтежим данима*. У истој рубрици је и вест да ХАД *Матија Губец* намерава да позове неколико предавача из Загреба, те да је као први позван да посети Суботицу др Миле Будак.²¹

Крајем 1938. и почетком 1939, Будак је, *користећи се својом књижевничком популарношћу*, под маском одржавања књижевних трибина, обишао већи број градова где је држао предавања, окупљао и организовао присталице (Јонјић, Matković, 2012: 84). Његову посету Суботици организовао је Марко Човић, уз помоћ Лазара Хорвацког, председника ХАД *Матија Губец*.²² Будаковој посети дат је велики значај међу суботичким Хрватима. Најављујући Будаково гостовање, *Суботичке новине* су наглашавале да је Будак *истакнути хрватски национални и културни радник*, те да је *дужност сваког исправног и честитог родољуба у Суботици да овом предавању присуствује*. У чланку је истакнуто да је то *згодна прилика да покажемо како осјећамо и камо гравитирамо*²³. Већ 31. марта 1939, *Хрватски народ* је, под насловом *Успјело предавање у Суботици*, објавио извештај о овој посети. Наведено је да је после предавања на Сушаку, у Оточцу, Госпићу, Винковцима, Жупањи и другим местима, Будак 25. марта те године, на позив Хрватског академског друштва *Матија Губец*, одржао предавање у Суботици. По извештају, предавање је одржано у свечаној дворани Суботичке Матице, која *никада није била тако пуна, па су неки људи морали бити и на улици*. Поред осталих, били су присутни бискуп Лајчо Будановић, Блашко Рајић, др Миховил Катанец, професор Малагурски и други. Госта је поздравио председник ХАД *Матија Губец* Марко Хорвацки. Будак је одржао предавање на тему *Књижевност у животу својега народа с особитим обзиром на Буњевце*. Предавање је, по *Хрватском народу*, одушевило суботичке Хрвате, па је *често пута прекидано поклицима одобравања*. Сутрадан, Будак је у пратњи др Миховила Катанеца и Марка Хорвацког посетио околна села Шебешић, Таванкут и Ђурђин, где су га поздравили сељаци Филиповић, Францишковић и Шокчић. Током ове посете Будак је разгледао салаш Францишковића у Шебешићу и домаћинство Марка Дулића у Ђурђину. Током боравка у Суботици посетио је бискупа Будановића, Блашка Рајића,

²¹ *Hrvatski narod*, br. 1, od 9.2.1939, Zagreb, 8).

²² Марко Хорвацки (1913-1995), правник из Суботице, се по формирању НДХ, преселио у Хрватску, где је радио као судија у Котарском суду у Дугом Селу и био један од активнијих чланова Друштва бачких Хрвата. При крају рата обрео се у партизанским јединицама. После рата се вратио у Суботицу. За судију Котарског суда у Суботици изабран је 1945, а од 1952. до 1953. био је председник Народног одбора котара Суботица. У неколико мандата биран је за посланика у Народној скупштини Србије. Био је председник Окружног суда у Суботици, судија Врховног суда Војводине и судија Уставног суда Војводине у Новом Саду (Петронијевић, 2019: 17).

²³ *Subotičke novine*, god. XX, br. 11, od 17. 3. 1939, Subotica, 5.

Јосипа Ђиду Вуковића, професора Малагурског, Гавру Човића, *Пучку касину* и Хрватски дом ХПД *Невен*.²⁴

У марту 1939. *Хрватски народ* је објавио вест да је Хрватско културно друштво *Мирољуб* у Сомбору приредило традиционално хрватско прело, које је било *манifestација хрватске мисли Буњеваца*. Присуствовало је преко 2000 особа, а присутне је поздравио председник *Мирољуба* Антун Матарих.²⁵ Истог месеца је објављено да је у Суботици основан Збор хрватских казалишних добровољаца, који ће давати комаде хрватских писаца и тако *одклонити штетни утјецај туђих казалишних трупа*.²⁶ Из марта је и вест о Скупштини Хрватског певачког друштва *Невен* која је одржана у Суботици. Наведено је да је за председника поново изабран Иван Малагурски, за потпредседника Матеј Јанкач, за тајнике Марко Кунтић и Курт Штајнер, за благајника Миливој Јанкач, а за *зборовођу* Миховил Катанец.²⁷ *Хрватски народ* је у новембру 1939. објавио да је у Суботици преминуо *истакнути хрватски родољуб* Иве Човић, отац Марка и Гавре Човића. По *Хрватском народу*, покојник је сахрањен у Суботици, *уз велику пратњу суботичких Хрвата и Хрватица у чијим је редовима благопокојни Иве Човић уживао велико поштовање због свог челичног хрватског карактера*.²⁸

Извештавање Хрватког народа о кампањи Бачка Хрватска

Током 1939. и 1940. *Хрватски народ* је објавио неколико текстова о активностима које су реализоване у склопу кампање *Бачка Хрватска*. Тако је, у фебруару 1939, под насловом *Буњевци и Шокци*, дат приказ истоимене брошуре аутора Марка Човића и Алексе Кокића. Пажњу заслужује коментар аутора који се није потписао (највероватније Човић)), да је сврха брошуре да *сваки Хрват упозна прошлост и садашњост Буњеваца и Шокаца, да тако сви знамо зашто су они наши и зашто морају остати наши*.²⁹

У тексту под насловом *Повијесна академија Буњевачко-шокачких Хрвата*, анонимни аутор је донео опширан извештај са Академије која је у организацији Друштва бачких Хрвата (тада још увек загребачка подружница Хрватске културне заједнице из Суботице), одржана крајем априла 1939, у Хрватском гласном заводу у Загребу. У тексту је наведено да су Академији, поред осталих, присуствовали делегати свих хрватских друштава из Суботице и Сомбора, те много академичара на челу с представницима *Аугуста Шеное*, Свеучилишног подбора Матице хрватске и Међуклупског одбора хрватских свеучилишараца. Академију је отворио Јосип Андрић, рекавши да *бачки Хрвати с највећом чежњом, с највећом надом и с највећом љубављу утиру поглед*

²⁴ *Hrvatski narod*, br. 8, od 31.3.1939, Zagreb, 6.

²⁵ *Hrvatski narod*, br. 4, od 3.3.1939, Zagreb, 2.

²⁶ *Hrvatski narod*, br.7, od 24.3.1939, Zagreb, 8.

²⁷ *Hrvatski narod*, br. 7, od 24.3.1939, Zagreb, 6.

²⁸ *Hrvatski narod*, br. 40, od 10.11.1939, Zagreb, 7.

²⁹ *Hrvatski narod*, br. 3, od 24.2.1939, Zagreb, 7.

у Загреб и најчвршће се држе овог стијега хрватске слободе што га Загреб високо диже и чува за све дијелове хрватског народа. Током академије је изведен културно-уметнички програм, а одржано је и неколико говора у којима је истицано хрватство Буњеваца и Шокаца. Анонимни аутор је издвојио иступе Блашка Рајића, вође бачких Хрвата из 1918. који је одржао предавање под називом *Буњевци и Шокци као грана хрватског народа* и Иве Прћића који је одржао предавање на тему *Буњевачка Суботица*. Прћић је навео да према попису из 1926. године у Суботици има 101.856 становника и то 68.000 Хрвата. Јосип Ћидо Вуковић је у кратком говору поручио да су *Буњевци и Шокци били Хрвати, да су Хрвати и да ће увијек остати Хрвати у једној јединственој заједници са свом хрватском браћом диљем цијеле домовине*. Аутор је текст завршио поруком: *Наша браћа из „Бачке Хрватске“ рекла су праву ријеч у право вријеме, а на нама је сада, да браћи с најсјеверније мртве страже хрватства покажемо још много више пажње и љубави него што смо до сада радили.*³⁰

У новембру 1939. године *Хрватски народ* је објавио чланак под насловом *Буњевачко-шокачки разговор у Загребу*, који је иницијалом В (V) потписао Перица Видаковић. Био је то извештај са скупа који је, у организацији Друштва бачких Хрвата, под називом *Буњевачко-шокачки разговор*, одржан 26. октобра 1939, у просторијама удружења *Хрватска жена* у Загребу. Скуп је отворио Јосип Андрић, речима да *није задовољена тежња „Бачке Хрватске“ да буде у хрватској домовини, да буде у једној културној и државној цјелини са средиштем у Загребу*. Марко Човић је одржао предавање о *Бачкој Хрватској*. По Видаковићу, Човић је истакао да је *Бачка Хрватска* запостављена, те да су *сви Хрвати ван Бановине Хрватске незадовољни и траже источне хрватске међаше Суботица-Сарајево-Котор*. Посебно је наглашена Човићева порука: *„Бачка Хрватска“ хоће да буде у Хрватској, она хоће да судјелује у стварању хрватске државности, а не жели да буде ничија одскочна даска. Хоћемо заједничку судбину Загреба и Хрватске и борит ћемо се за то да будемо и ми коначно у Хрватској*. Видаковић је чланак закључио речима: *Све тачке распореда биле су пуне хрватске националне буњевачко-шокачке садржине, те се ова приредба од часа до часа претварала у манифестацију хрватске народне и државне свијести и територијалне цјеловитости.*³¹

Политички коментари и полемички текстови *Хрватског народа*

У другој половини 1939. и почетком 1940. *Хрватски народ* је објавио више политичких коментара и полемичких текстова којима се покушала доказати припадност делова Бачке Хрватској. У том циљу, презентовани су историјски, демографски, као и подаци о националној обесправљености и покушајима асимилације бачких Хрвата од стране српских власти, који су добрим делом били неистинити, Исто тако, негирана је национална посебност и својатани Буњевци. Осим неистина, текстови су препуни циничних опаски и интер-

³⁰ *Hrvatski narod*, br. 12, od 28.4.1939, Zagreb, 7.

³¹ *Hrvatski narod*, br. 39, od 3.11.1939, Zagreb, 5.

претација појединих историјских догађаја и злокобних порука свима онима који заступају супротне ставове.

Посебно је интересантан текст под насловом *Хрвати изван Бановине Хрватске*, објављен непосредно после склапања споразума Цветковић-Мачек. Поред изношења података о другим, наводним, хрватским територијама, које су остале изван Бановине, у тексту се наводи да је у Дунавској бановини остало 561.713 католика, те да Хрвати сачињавају *апсолутну већину* у котарима Батина, Дарда, Суботица, Сомбор, Апатин и Оџаци. По аутору, у овим котарима има *265.000 римокатолика, тј. Хрвата*. Изнети су и подаци да *метропола буњевачких Хрвата, Суботица има 70% Хрвата, а само 6% Срба*, али да *ипак није дошла у склоп Бановине Хрватске*.³²

У децембру 1939. објављен је чланак под насловом *Крај једне заблуде*, који је потписан псеудонимом *Буњевачки Хрват*. У тексту је коментарисан случај Јосе Шокчића, који је као уредник суботичког листа *Невен* 1. децембра 1939. године на насловној страни овог листа објавио уводник под насловом *Крај једне заблуде*.³³ По аутору чланка, *Невен је око 50 година био лист Буњеваца Хрвата и радио је на идеји да се Буњевци уједине са Хрватском*. Након што је лист преузео Јосо Шокчић, *Невен је служио за посрбљавање Буњеваца, негирајући њихово хрватство*. Када је у Суботици *почела јачати западна струја Бановине Хрватске*, Шокчић је, по аутору чланка, *окренуо једра према западу и признао своју заблуду*, те је, наводно, због тога објавио поменути уводник у *Невену*.³⁴

Пажњу заслужује чланак анонимног аутора, под насловом *Мало их је али су интелигентни*, који је *Хрватски народ* објавио у јануару 1940. године. Посвећен је писању листа *Наше слово* који је у Суботици издавао Лазар Стипић. Наиме, у божићном броју листа *Наше слово* објављен је текст у коме се аутор zaloжио за сталну национално културну сарадњу јужних Словена, а у првом реду Буњеваца и Срба. Анонимни аутор чланка у *Хрватском народу* је, вадећи из контекста поједине формулације из текста објављеном у *Нашем слову*, иронично закључио да се *суботички Хрвати деле на јужне Славене, Буњевце, Хрвате и оне који су за хрватску оријентацију; сачињавају преко половину ста-*

³²*Hrvatski narod*, бр. 30, од 1.9.1939, Zagreb, 2. Сви демографски подаци који су се односили на Суботицу и Бачку, а које је у више текстова презентовао *Хрватски народ* су неистинити. Илустрације ради, према дефинитивним резултатима пописа становништва од 31. марта 1931. од 100.058 становника града Суботице, српски, хрватски словеначки и македонски био је матерњи језик 53.835 или 53,80% становника, док је мађарски био матерњи језик 41.401 или 41,38% становника. Било је 9.993 православаца, односно 9,99% и 84.268 римокатолика или 84,21% од укупног броја становника града Суботице (<https://www.stat.gov.rs>). Грубом рачуницом може се доћи до закључка да је без Срба (православних) српски, хрватски, словеначки и македонски био матерњи језик 43,81% становника Суботице. Уколико се од овог броја одузму они који су се сматрала Буњевцима и припадници других националности, са сигурношћу се може закључити да су тада Хрвати у Суботици чинили испод 40% становништва.

³³ Јосип Јосо Шокчић (1902 - 1968), је био песник и новинар, уредник листа *Невен*, из Суботице. Током 1930-их година XX века заступао је тезу да су Буњевци посебна нација, да би 1939. у листу *Невен* објавио да је у том погледу био у заблуди и да напушта уредничко место у *Невену*.

³⁴*Hrvatski narod*, бр. 45, од 15.12.1939, Zagreb, 6.

Душан П. Петронијевић / Зоран С. Грбић, Учесће усташког листа Хрватски народ у ... новништва; Срба има једна десетина(!), али зато имају многобројну интелигенцију, која се веома корисно може употребити у национално-културном раду. Без наше посебне упуте знају суботички Хрвати и сами за горњу „акцију“ и „мисију“- многобројне интелигенције.³⁵

Писању суботичког листа *Наше слово* посвећен је и текст под насловом *Сумњиви скрбници* објављен у јануару 1940. године. Непотписани аутор је у уводном делу објаснио да је *Наше слово* лист који излази у Суботици, штампана се латиницом, али екавштином и намењен је *браћи Буњевцима*. Коментаришући залагање *Нашег слова* за сарадњу између Буњеваца и Срба, анонимни аутор текста у *Хрватском народу* је нагласио: *Војвођански Хрвати осјетили су врло добро у ових двадесет година значење „изједначења разлика“ између њих и Срба, на тај начин што их се хтјело свима средствима посрбљивати. Па и садашњи министар Бешлић³⁶ у неколико махова оспорио је Буњевцима њихово хрватство, пак су зато сувишне све лијепе ријечи и намјере „Нашег слова“ на адресу војвођанских Хрвата, који свој спас гледају једино у оживотворењу идеала хрватског народа, а не у никаквом „изједначавању.“ Прекасно је, нема више натраг!³⁷*

У чланку под насловом *Зашто Хрвати требају Бачку и Барању*, полемише се са писањем новосадског листа *Дан*. По анонимном аутору, *Дан* је објавио тумачење да је прикључење Бачке и Барање потребно Бановини Хрватској како би их могла у неку руку пљачкати. Аутор чланка у *Хрватском народу* је закључио: „*Дан*“ мисли да ће тиме барањске и бачке Хрвате претрашити... Ово страшило које су изабрала господа око „*Дана*“, за барањске и бачке Хрвате страшило ће их и надаље, само ако остану и даље у садашњем положају.³⁸

У тексту *Црно-жути немани у Барањи, Бачкој и Банату*, који је *Хрватски народ* објавио у фебруару 1940, анонимни аутор је известио о оснивању подружнице Српског клуба у Суботици, граду у коме, како је прокоментаришао, има бар 90 посто Хрвата. По писању *Хрватског народа*, на оснивачкој скупштини Српског клуба говорили су београдски универзитетски професори др Ћоровић, др Аћимовић и др Драган Димитријевић. У подружљивом тону, аутор чланка је изнео да је Аћимовић говорио о злогласном плану да се *Суботица припоји Бановини Хрватској*, а да је Димитријевић рекао да је *Војводина српска покрајина коју је Србија освојила крвљу*. Коментаришући делове Димитријевићевог излагања, аутор је истакао: *Сјећам се да се неколико Србијанаца сасвим лијепо, на велике молбе, довезло влаковима у Суботицу, као на забаву. Довело их се као и у друге - ослобођене крајеве. Димитријевићеве речи да црно-жути неман не само да шири хрватство, већ потпирује мржњу Буњеваца против Срба и тражи припајање ових делова Хрватској*, аутор чланка је злурадо прокоментаришао: *Овај се господин непотребно љути, кад и онако Бео-*

³⁵ *Hrvatski narod*, br. 49a, 12.1.1940, Zagreb, 8.

³⁶ Никола Бешлић, министар саобраћаја у влади Драгише Цветковића.

³⁷ *Hrvatski narod*, br. 51a, od 26.1.1940, Zagreb, 6.

³⁸ *Hrvatski narod*, br. 49a, od 12.1.1940, Zagreb, 6.

*град држи у својим рукама цијелу Војводину. Као да му је хоће неко отети, али неће, него ће све лијепо ићи, братски и поштено: сваком своје, само мало стрпљења београдска господо!*³⁹

У погледу аргументовања тезе о обесправљености и покушајима асимилације бачких Хрвата од стране власти, те негирања националне посебности Буњеваца, интересантан је текст под насловом *Буњевци и бунцање*, објављен у фебруару 1940. Анонимни аутор је текст почео тврдњом да се *извјесни велико-српски кругови никако не могу помирити с етничким чињеницама на славенском југу, па се покушава откинути неке периферне гране хрватског народа и приклопити их српству*. У том контексту навео је да *особито срце пече српске шовинисте што су буњевачки Хрвати у Војводини свијесно и одлучно одбили све покушаје умјетног и насилног претапања и признају се гласно и јасно оним што су од памтвијека-Хрватима*. Нагласио је да су манифестације хрватства Буњеваца толико бројне, да је и министар Бешилић коначно увидио да их више не може крстити српским именом, те је, стога, изнео теорију да су Буњевци нека четврта грана југославенског народа, неко посебно „племе буњевачко“, једнако племену хрватском или српском. Аутор је оценио да је ова теза толико апсурдна да је и уредник суботичког „Невена“, који се за ову тезу залагао, дао изјаву да и он увиђа да су Буњевци Хрвати и само Хрвати, те се стога повлачи из јавног рада. Уједно, коментаришући писање листа „Панчевачка недеља“ о пореклу Буњеваца, аутор је изнео да оно врви од *шалвих будалаштина*, истичући: *Што се, пак, тиче буњевачке хрватске гране у Војводини, та је навикла на мржњу, вријеђање и прогоне, па је ни ти испади неће изненадити. Њено хрватство, темељено је на посве другим темељима... Од како се први пута спомиње име буњевачко, год. 1500. у селу Мароку у Барањи, па гдјегод и кадгод се спомињу Буњевци, свуда су чисти католици, а до дана данашњега и икавци. То, као и повијесно утврђена чињеница, да су им прије велике сеобе од XVI-XVIII вијека сједишта била свакако на западу од Дрине и Неретве, дакле у хисторички потпуно чистим икавским хрватским земљама, свједочи о њихову хрватском поријетлу, као што о њем јасније од свега свједочи њихова несаломљива хрватска народна свијест. По своме језику, животу и вјери Буњевци су дакле Хрвати, а не Срби. А, смијешно је тврдити да су се Буњевци пред страним свијетом икада представљали као Срби, кад се зна, да су и сами Срби у Војводини, барем до конца XVIII вијека, наступали не под српским, већ претежно под Грвацким именом.*⁴⁰

Негирању посебности Буњеваца је посвећен и чланак под насловом *Буњевачки борци*, објављен у фебруару 1940. године. Чланак је потписан псеудонимом *Буњевац-Хрват*. Аутор је покушао да текст напише на буњевачкој икавици, користећи поједине изразе карактеристичне за буњевачки говор и да себе представи као обичног сељака Буњевца из Суботице, који реагује на притиске и негирање хрватства Буњеваца. Међутим, поткрало му се пар изрза који користе само они бачки Буњевци који су образовање стекли у Хрватској.

³⁹ *Hrvatski narod*, br. 53, od 9.2.1940, Zagreb, 6.

⁴⁰ *Hrvatski narod*, br.52a, od 2.2.1940, Zagreb, 6.

Поред већ познатих ставова о хрватству Буњеваца, аутор је изнео интересантну верзију формирања Српског клуба у Суботици и ослобођења Суботице 1918. године. *Буњевац-Хрват* је то овако представио: *Дана 4. вељаче основан је у Суботици Српски клуб. За то оснивање су се спремали дуго време, па су тек сада основали тај клуб, а тамо је присуствовало тек око 500 лица од 100.500 становника (Суботице). Лип је то мали број. Тамо су тушта тога говорили, па су тако споменили и долазак Срба у Суботицу, ал су заборавили то казати, да је по њи отишо у Србобран влч. г. Блашко Рајић, који је сада истакнути Буњевац-Хрват, па би њега требало питати, како се све то обавило, а не олонити се на празне ричи оснивача Српског клуба, а ови оснивачи сада називају нас Буњевац-Хрвате црно-жути и притију се сваком, ко дирне у њиву Српску Војводину, јер веле да је то Србија. Питамо ми Буњевац ту господу, колико је прија било Срба у Војводини, а колико су ји сада населили? Па ће се видети, чија је Војводина!* На крају текста, аутор је одбацио маску у погледу правих намера, поручивши: *...ми још и данас постојимо и говоримо наши мили дијалекат икавски и исповидамо своју католичку виру и поносно кажемо да смо Буњевац-Хрвати, а као такви, тежимо да се потпуно ујединимо са нашој мајком Хрватском.*⁴¹

У погледу доказивања тезе о националној обесправљености и покушајима асимилације бачких Хрвата, илустративан је и текст под насловом *Опет "национално јединство" у хрватској Суботици*. Поред осталог, анонимни аутор (највероватније Човић), изнео је да у *такозваној Војводини, односно Барањи, Бачкој и Банату православни елемент не броји ни једну трећину, те да у Суботици Хрвати чине 85 посто становништва*. По његовим речима, *Срби у Суботици издају тједник „Наше слово“ ... који жели да прикаже да у Суботици нема ни једног Хрвата већ само Буњеваца, који су једно са Србима*. Изнео је и да је у Суботици основан Српски клуб коме је седиште у Београду, *са циљем посрбљавања у првом реду Хрвата, а затим свих осталих*. У чланку је наведено да је *српска диктатура* ишла за тим да онемогући рад свим хрватским установама, па тако и Суботичкој матици, те да је *школски систем* ишао од свог почетка за *брисањем хрватства и хрватске прошлости, у смислу што интензивније пропаганде светосавства, православља и свесрпства, што се натуравало у свима школама, чак и у Загребу, па и у Суботици*. Аутор је закључио да суботички Срби, *који су се углавном доселили после 1918. и који броје 5% становника, добро виде стање и шта може бити у догледној будућности, па зато настоје да од хрватске Суботице учине свој град, да изграде национално-културно јединство Буњеваца и Срба*. Међутим, по аутору, то неће бити могуће јер *већ постоји изграђено национално јединство у овом граду које сачињава компактну ијелину од преко 85 посто становништва, колико броје Хрвати у Суботици*. Закључио је: *Двадесет годишње тешко искуство постало је велика подука Хрватима за будућност, како онима у Суботици, тако и у свима осталим крајевима и никаква сентиментална пјесма неће и не може више разњежити отврднула хрватска срца... Налазимо се у временима када*

⁴¹Hrvatski narod, br, 54a, od 16. 2.1940, Zagreb, 8.

*мора ишчезнути свака сентименталност, сваки осјећај у политици, кад се мора гледати бистрим оком у реалне чињенице и могућности, када политика постаје гола трговина и цијенкање. У Суботици постоји компактно хрватско национално јединство, па другог не треба.*⁴²

Закључак

У складу са Београдским споразумом, од новембра 1937. до средине 1939. у Краљевину Југославију се вратио већи број усташких емиграната, на челу са усташким *Доглавником* др Милом Будаком. Они су били носиоци оживљавања усташке делатности у земљи. Будако је покренуо лист *Хрватски народ* који је излазио од фебруара 1939. до марта 1940. и био најзначајније усташко гласило. Током преговора Цветковић-Мачек, а поготово након формирања Бановине Хрватске, лист је објавио више текстова у којима су изношени захтеви за територијално проширење Хрватске на Босну и Херцеговину, Срем и делове Бачке и Барање. Текстова објављена у *Хрватском народу* посвећена Бачкој писао је и уређивао Марко Човић, истакнути припадник усташке организације пореклом из Суботице. Човић је, уједно, био иницијатор и руководилац кампање *Бачка Хрватска* у циљу прикључења Хрватској шест бачких и барањских котара. У кампањи, која је вођена 1939. и 1940. године, учествовали су чланови Друштва бачких Хрвата у Загребу и представници више политичких и културних организација бачких Хрвата. Човић је садржину текстова које је писао и уређивао за *Хрватски народ* у потпуности ускладио и ставио у функцију кампање *Бачка Хрватска*. Са двадесетак текстова које је објавио, *Хрватски народ* је дао важан допринос овој кампањи. Поред захтева за прикључење делова Бачке и Барање Хрватској, у текстовима су доминирале тезе, најчешће поткрепљене неистинитим подацима, да су делови Бачке хрватска територија и да хрватско становништво на тим подручјима чини апсолутну већину. Са тим у вези, негирана је национална посебност и својатани Буњевци, изношене тврдње да су бачки Хрвати од 1918. године национално обесправљени и изложени асимилацији од стране српске власти, те да је прикључење делова Бачке Хрватској једино решење њиховог положаја. Кампања *Бачка Хрватска* није довела до прикључења делова Бачке и Барање Хрватској, али је током њеног вођења Човић успео да за идеје усташког покрета придобије више истакнутих представника бачких Хрвата.

Слична аргументација којом је усташко гласило *Хрватски народ* покушавало да докаже угроженост бачких Хрвата од стране српске власти и оспоравало националну посебност бачких Буњеваца и данас се може чути од појединих представника хрватске заједнице у Србији.

⁴² *Hrvatski narod*, br. 54a, od 16.2.1940, Zagreb, 6.

Литература и извори:

Архивска грађа:

1. Arhiv Jugoslavije (AJ), Beograd, Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, Beograd, F-br.23979, dos. br. 4657.

Публикована архивска грађа:

1. Jonjić, Tomislav i Matković, Stjepan (2012), *Iz korespodencije dr. Mile Budaka (1907-1944)*, Hrvatski državni arhiv, Zagreb.

Штампа:

1. *Klasje naših ravni, povremeni časopis za istraživanje kulture, života i običaja bačko-baranjskih Hrvata* (1942-1944), br. 1-4, Društvo bačkih Hrvata, Zagreb.
2. *Subotičke novine* (1939), god. XX, бр. 11, 17.03.1939, Subotica.
3. *Ustaša, Vjestnik hrvatskog ustaškog oslobodilačkog pokreta* (1942), Ured za promidžbu Glavnog ustaškog stana, Zagreb.
4. *Hrvatski narod* (1939-1940), br. 1-54a, Zagreb.
5. *Hrvatska smotra - nacionalni, socijalni i književni mjesečnik* (lipanj 1940), br. 6, Konzorcij Hrvatske smotre, Zagreb.

Енциклопедије и лексикони:

1. *Leksikon podunavskih Hrvata- Bunjevaca i Šokaca* (2004 - 2013), Hrvatsko akademsko društvo, Subotica.
2. *Hrvatski biografski leksikon* (1993), br. 3, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb.

Књиге и брошуре:

1. Adriano, Pino i Cingolani, Giorgio (2018): *Nationalism and Terror, Ante Pavelić and Ustaša Terrorism from Fascism to the Cold War*, Central European University Press, Budapest-New York.
2. Aralica, Višeslav (2009), *Matica hrvatska u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb.
3. Iuso, Pasquale (1998), *Il fascismo e gli ustascia 1929-1941, Il separatismo croato in Italia*, Gangemi editore, Roma.
4. Jareb, Mario (2006), *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941*, Hrvatski institut za povijest - Školska knjiga, Zagreb.
5. Jelić-Butić, Fikreta (1977), *Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska*, Liber- Školska knjiga, Zagreb.
6. Krizman, Bogdan (1986), *Ante Pavelić i ustaše*, Globus, Zagreb.
7. Latković, Radovan (2001), *Živjeli smo i borili se za Hrvatsku: moja sjećanja na borbu za ostvarenje hrvatske državne nezavisnosti i slobode hrvatskoga naroda: uspomene i dokumenti 1930-1990*, Naklada Jurčić, Zagreb.
8. Novak, Božidar (2005), *Hrvatsko novinarstvo u XX stoljeću*, Golden marketing - Tehnička knjiga, Zagreb.
9. Novak, Viktor (1986), *Magnum crimen, pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*, Nova knjiga, Beograd.

10. Petronijević P, Dušan (2019), *Društvo bačkih Hrvata u Zagrebu u službi Nezavisne Države Hrvatske, Prilog istoriji bačkih Hrvata*, Malo istorijsko društvo, Novi Sad.
11. Sekulić, Ante (2010), *Bački Hrvati u XX stoljeću*, Hrvatska kulturna zaklada - *Hrvatsko slovo*, Zagreb.
12. Horvat, Aleksandar (2015), *Etnički identitet vojvođanskih Šokaca i Bunjevaca u međuratnoj Jugoslaviji*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Novi Sad.
13. Čović, Marko (1975), *Nejugoslavenska Jugoslavija i Hrvati*, Knjižnica Hrvatske revije, Minhen-Barselona.

Чланци и студије:

1. Bara, Mario (2007), *Dilasova komisija i sudbina bačkih Hrvata*, Pro tempore, časopis studenata povijesti, No. 4, Zagreb, 47 - 58.
2. Jelić-Butić, Fikreta (1969), *Prilog proučavanju djelatnosti ustaša do 1941*, Časopis za suvremenu povijest, Zagreb, 55-90.
3. Karaula, Željko (2008), *Mile Budak i tjednik „Hrvatski narod“ 1939-1940*, Zbornik radova, Stručno-znanstveni skup *Dani Franje Tuđmana: Hrvati kroz stoljeća*, Veliko Trgovišće, 189-213.
4. Papdi, Izabela; Ivanković, Bernadica; Mlinko, Nevena, *Razriješeni inicijali i pseudonimi* (2015), *Klasje naših ravni, časopis za književnost, umjetnost i znanost*, novi tečaj, godište XX, br. 5-12, Matica hrvatska Subotica, Subotica, 285.
5. Ratković, Stjepan (1959), *Dr Ante Pavelić i njegova vlada*, Hrvatska revija br. 4, Buenos Aires, 475- 491.
6. Skenderović Robert (2013), *Mihovil Katanec (1893-1976) - sudbina jednog bačkog HSS-ovca*, Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata br. 5, Subotica, 65-89.
7. Čović, Marko (1976), *Nacionalizam moje generacije – pregršt malih sjećanja na velike dane*, Hrvatska revija, jubilarni zbornik 1951-1975, Minhen- Barselona, 203- 228.

Електронски извори:

1. Republički zavod za statistiku Srbije, <https://www.stat.gov.rs>, pristupljeno 31.7.2020.

THE PARTICIPATION OF THE USTASHA NEWSPAPER HRVATSKI NAROD (CROATIAN PEOPLE) IN THE CAMPAIGN BACKA CROATIA 1939-1940

Summary: The campaign to include parts of Backa and Baranja to Croatia, led from 1939 to 1940, under the slogan Backa Croatia, was part of the wider campaign which in that period was conducted by the organization of Ustasha for territorial expansion of Croatia to all areas which ustasha ideologists considered as Croatian historical areas. The propaganda bearer of Ustasha for territorial alterations in the spirit of the great Croatian ustasha concept was the paper *Hrvatski narod* which from 1939 until 1940 was under the management of ustasha deputy leader dr Mile Budak, legally published in Zagreb. *Hrvatski narod*, with twenty texts, gave also the contribution to the campaign Backa Croatia. In the texts, which were edited and majority of them written by Marko Čović, the prominent member of the organization of Ustasha originated from Subotica, a motion was put forward to include parts of Backa and Baranja to Croatia, with the claims that parts of Backa and Baranja were

historically Croatian territories and that Croats made the majority of local population. Nonetheless, the national separateness of Bunjevci was negated, and there was an endeavor to prove that Croats in Backa were from 1918 exposed to systematical oppression and assimilation by the Serbian government, thus including the parts of Backa and Baranja to Croatia was the only possible solution for their position.

Key words: Hrvatski narod, Mile Budak, Bunjevci, Backa Croatia, ustasha, Marko Čović